

Een wanhopig makende afstand tussen God en dichter Joost Zwagerman

Joost Zwagerman waakt over God in zijn laatste gedichtenbundel, maar hoopt ook dat God over hem waakt. In zijn soms speelse gedichten spreekt de wanhoop een stevig woordje mee.

Recensie

• Tjerk de Reus

De laatste gedichtenbundel van Joost Zwagerman (1963-2015), *Wakend over God*, trekt veel aandacht. Het feit dat hij deze gedichten in een hevige poëtische roes schreef, kort voordat hij zijn leven beëindigde, raakt lezers. Hij heeft in deze bundel kennelijk iets tot uitdrukking gebracht dat hem van het hart moest, in zijn allerlaatste levensfase.

Zwagerman was voor het oog een succesvol auteur: hij publiceerde romans, poëzie en eindeloos veel beschouwingen over kunst. Zwagerman had een grote reputatie, hij bezat een tomeloze energie en een slaagde er goed in lezers aan zich te binden. Dat hij ook werd gekweld door depressies, was minder bekend. Al snel na zijn dood werd bekend dat hij nog een bundel religieuze poëzie had gereedgemaakt. Deze bundel is een paar weken geleden verschenen en maakt grote indruk. De derde druk ligt in de winkel.

De bundel van Zwagerman telt achtenveertig gedichten. Het zijn veelal verhalende gedichten, waarin de dichter zijn lezers meeneemt in een herinnering, in een beeldend uitgewerkte beschouwing of in een grillige fantasie. Het gaat vaak over God, over religieuze aspecten van zijn eigen katholieke jeugd, en ook heel vaak over de dood. Hoewel de toon vaak monter is, ligt er een diepe wanhoop verscholen tussen de versregels. Dit betekent niet dat je rechtsreeks kunt zeggen: Zwagerman verlangde naar God. Met dit type kwalificaties moet je voorzichtig zijn, omdat

je dan al snel een eigen invulling geeft aan wat hem dreef.

Verlangen naar God deed hij wel, in zekere zin, maar op een heel paradoxale manier. Je krijgt de indruk dat God er niet is wat hem betreft, dat we het dus zonder ultieme troost moeten stellen. In de poëzie uit deze bundel daagt het besef dat we, gegeven de metafysische leegte, pijnlijk blijven zitten met onvervulde wensen. Triomfantelijk atheïsme was niet aan Zwagerman besteed. Waar de hoop op een ultieme goddelijke werkelijkheid verkruimelt, resteert een pijnlijke leegte: 'Nergens is nog een / belofte, niets strekt zich nog uit.'

In een van de gedichten uit deze bundel constateert de dichter dat God, 'droef te moede', niet meer 'in mij' gelooft. Begrijpelijk, beseft hij, wat het is een zootje op de wereld. God heeft wel iets anders aan zijn hoofd dan zich om hem te bekommeren. God had een mooie belofte gedaan, herinnert hij zich uit zijn jeugd: niets minder dan 'Eeuwig Licht'. Als de dichter de 'besluiteloosheid' van God doorziet, verliest ook hijzelf zijn vertrouwen. Dat leidt tot deze slotregels: 'De leegte vonkt, de wereld dooft. Geen / wonder dat Hij soms niet in mij gelooft.' Over deze wanhopig makende afstand tussen God en de dichter valt veel vaker te lezen in deze bundel. Bijvoorbeeld in het openingsgedicht, waarin de dichter wordt opgebeld, maar dan niets te horen krijgt, slechts een hardnekkig zwijgen. Als hijzelf op een dag het nummer van God intoet, krijgt hij geen gehoor: 'Hij was me / voor. Hij heeft mijn nummer ingesteld.'

Irrelevante factor

De titel van de bundel lijkt een persoonlijke bekentenis van Zwagerman te zijn. Met deze gedichten

Schrijver en dichter Joost Zwagerman. *Waken over God* is voor hem onder ogen zien wat en wie hij ten diepste is. Foto: ANP

God had een mooie belofte gedaan, herinnert hij zich uit zijn jeugd

'waakt' hij over God. Hoewel veel mensen God een volstrekt irrelevante factor vinden, wil Zwagerman God behoeden voor de vergetelheid. Waarom eigenlijk? Vermoedelijk omdat hij vindt dat het thema God, geloof of religie iets ter sprake brengt dat onopgeefbaar is. Sprekend en denkend over God raken we aan de meest fundamentele aspecten van ons menszijn. Dit 'waken over God' kan ook zonder

dat je zelf in God gelooft. Wie bedenkt over het verbijsterende feit van onze vergankelijkheid, de massieve werkelijkheid van de dood, kan juist daardoor piekeren over de onmogelijke mogelijkheid dat de dood niet het laatste woord heeft - dat er een diepere werkelijkheid is die ons opvangt. Als Zwagerman wil waken over God, wil hij aandacht vragen voor dergelijke fragiele beseffen, die voor ons niettemin heel wezenlijk zijn. Waken over God betekent de religie serieus nemen, zonder dat je per se gelooft in wat de religie aanreikt als hoopvol perspectief.

Tegelijk is 'waken over God' veel meer dan het overdenken van vragen en thema's die je zinvol vindt. Het wordt in de gedichten van Zwagerman heel persoonlijk. Waken over God is voor hem onder ogen zien wat en wie hij ten diepste is. De slotregel van het allerlaatste gedicht zegt het indringend en tegelijk heel paradoxaal: 'Ik ben Zijn stil en blind verdriet.' Daarmee geeft hij het

volle pond aan Gods afwezigheid en aan de volstrekte onbereikbaarheid van God, zoals hij dit zelf ervaart. Niettemin valt zijn verdriet - het vergeefse verlangen naar het ultieme licht, naar God - niet te definiëren als een vergissing die een weldenkend mens te boven moet komen of als een onverwerkte brok kinderlijke fantasie. In die zin is Zwagermans poging te waken over God veel complexer en dubbelzinniger dan waar de hedendaagse agnost bij uitkomt. Valt het krachtiger te formuleren dan Zwagerman hier doet? 'Hij sluit zich altijd op en af. / Ik ben Zijn stil en blind verdriet.'

• *Wakend over God. Gedichten.* Joost Zwagerman. Uitgeverij Holland's Diep. 19,90 euro

